

LA 'HISTÒRIA DE GIRONA' DE L'ADAC: APORTACIÓ A LA HISTORIOGRAFIA GIRONINA EN EL TRÀNSIT ENTRE EL SEGLE XX I EL XXI

LLUÍS COSTA¹

Resum

La *Història de Girona* editada per l'Ateneu d'Acció Cultural (ADAC) entre els anys 1991 i el 2000, i reeditada l'any 2005 per CCG Edicions, va representar per a la historiografia gironina una aportació fonamental. L'obra va disposar de la participació científica de 37 especialistes. En el moment d'afrontar el projecte d'edició d'una història de Girona, a finals dels anys vuitanta, ho fèiem convençuts de la profunda tradició historiogràfica gironina, però també des de l'evidència que ens mancava una visió de conjunt. La proposta era presentar una anàlisi global de la història de la ciutat, a partir de l'elaboració de síntesis interpretatives que integressin la bibliografia existent i que aportessin, en la mesura del possible, conclusions de les recerques que estaven en curs.

Paraules clau

Història de Girona, ADAC, historiografia, Universitat de Girona.

Abstract

The *Història de Girona* published by the Ateneu d'Acció Cultural (ADAC) between 1991 and 2000, and republished in 2005 by CCG Edicions, represented a fundamental contribution to Girona historiography. The work had the scientific participation of 37 specialists. When we took on the project of publishing the history of Girona, at the end of the 1980s, we did it convinced of Girona's deep historiographical tradition, but also because we knew that an overall vision was missing up until that moment. The idea was to present a global analysis of the history of the city, based on the elaboration of interpretive syntheses that integrated the existing bibliography and that provided, as far as possible, conclusions from the research that was in progress.

Keywords

History of Girona, ADAC, historiography, University of Girona.

¹ Universitat de Girona / Institut d'Estudis Gironins / Director *Història de Girona* (ADAC)

REPENSAR EL PASSAT AMB LES CLAUS DEL PRESENT

A finals dels anys vuitanta del segle XX es va a començar a concebre un projecte al voltant de la redacció d'una *Història de Girona* que tindria tres dates clau: el febrer de l'any 1991, l'abril del 2000 i el desembre del 2005. El desenvolupament d'aquest projecte, per tant, va durar 15 anys.²

El primer objectiu del projecte era presentar una obra d'alta divulgació. Es volia que els treballs posseïssin un important nivell de rigor i que incloguessin, en la mesura del possible, aportacions veritablement inèdites i conclusions molt actualitzades, així com que la redacció fos d'estil divulgatiu i que no incorporés descripcions excessivament tècniques o especialitzades. Amb tot, es demanava que els continguts no es fonamentessin, només, en una simple descripció de fets i d'esdeveniments històrics, amb profusió de fredes dades i estadístiques, i, en canvi, aportessin rigoroses anàlisis i interpretacions històriques.

Es definia l'abast geogràfic i l'abast cronològic en una sola frase: la ciutat de Girona –i rodalia– des dels seus orígens –o més ben dit, des de l'origen dels primers poblaments a la zona– fins a la transició democràtica.

L'editor d'aquesta *Història de Girona* era una entitat molt vinculada al teixit cultural i cívic de la ciutat: l'Ateneu d'Acció Cultural, l'ADAC. El plantejament editorial era absolutament inèdit a Girona: el projecte s'aniria editant en forma de fascicles enquadernables, en principi dos cada any, tot i que a final n'acabaria sortint un a l'any. La planificació passava per procurar la participació dels millors especialistes de cada època.

El mes de febrer de l'any 1991 sortia el primer fascicle dedicat al medi físic, a la prehistòria i a la protohistòria. El dia 28 es presentava i, l'endemà, l'1 de març el diari *El Punt* en va publicar la notícia:

“El coneixement de la història és imprescindible en un poble com el nostre, que, durant segles, ha anat perdent la seva consciència nacional, mentre s'hi anava introduint la consciència nacional d'un altre poble”. Amb aquestes paraules, l'historiador Josep Benet, director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, presentava ahir, a la Fontana d'Or de Girona, *Història de Girona*, obra editada en fascicles per l'ADAC. En la mateixa línia, Benet va assenyalar que “mentre el règim passat impedia que coneguéssim la nostra història, ens imposava la d'ells. A la història no queden mai planes en

² A l'annex del final de l'article presentem la fitxa i el quadre de continguts i autors de la *Història de Girona*.

blanc: o tens la teva, o te la imposen". L'historiador va destacar la funcionalitat de la seva ciència com a eina per desmentir els tòpics que poden envoltar un poble, i sobretot com a font d'informació que permet reconèixer i evitar els errors passats. Benet creu que, en el període democràtic, no s'han aprofitat suficientment els instruments legals que permetien una normalització del coneixement de la pròpia història: "Ens hem autolimitat en el camp de l'ensenyament, i no hi ha hagut l'esforç que requerien els camps de la recerca i la divulgació històrica". L'historiador es va mostrar molt crític en aquest darrer sentit amb TV3, a la qual va qualificar de "televisió anacional de Catalunya, o d'una província de l'imperi ianqui, des del punt de vista historiogràfic". Benet va elogiar la iniciativa de l'ADAC, per la seva naturalesa privada, i es va mostrar en desacord amb un proteccionisme exacerbat: "En quinze anys de democràcia ens hem acostumat a viure o pensar viure del manà dels poders públics", va dir.

De manera més o menys regular, i al llarg de gairebé deu anys, s'anaren publicant els fascicles fins al darrer, el número 11, dedicat al franquisme i a la transició democràtica. Així, el mes d'abril de l'any 2000 presentàvem aquest darrer volum i les tapes per enquadrar l'obra. Ateses les característiques de l'editor –una associació cultural d'àmbit local– la distribució de l'obra quedà bàsicament circumscrita a la ciutat de Girona, la qual cosa privà el treball d'una major difusió, circumstància agreujada pel fet que la publicació en forma de fascicles havia provocat, en molts casos, una notable dispersió.

A inicis de l'any 2005 veia la llum una nova edició de la *Història de Girona*, editada aleshores per CCG Editors, presentada en un sol volum i amb la voluntat de fer-ne una distribució més general i acurada, fet que havia de permetre pal·liar els problemes esmentats. La nova obra disposava d'un format diferent al de la primera edició, amb uns continguts que, en bona mesura, foren revisats i actualitzats pels mateixos autors, i la bibliografia es posava al dia. Així doncs, amb la base de la primera edició, se n'oferia una segona, elaborada a partir de la relectura dels continguts originals.

Les reflexions que expressàrem en el pròleg de l'obra presentada l'any 2005 considerem que avui conserven tota la vigència i actualitat. És per això que utilitzarem, ara, el mateix argumentari. Una obra coral com la *Història de Girona* exigia una certa unificació de criteris, amb l'afegit que els seus autors –37 en total– no provenien exclusivament del camp de la història sinó també d'altres branques científiques. Evidentment, això pressuposava disparitat en les opcions metodològiques, però en tota obra de conjunt ha d'existir, necessàriament, una elemental homogeneïtat que doni coherència al treball i que mantingui una estricta fidelitat a uns objectius perfectament definits. El

plantejament del contingut de l'obra rebutjava, en gran mesura, la simple descripció de fets i d'esdeveniments històrics, amb profusió de fredes dades i estadístiques, a canvi de rigoroses anàlisis i interpretacions històriques.

Es definia l'abast geogràfic i l'abast cronològic en una sola frase: la ciutat de Girona –i rodalia– des dels seus orígens –o més ben dit, des de l'origen dels primers poblaments a la zona– fins als primers anys de la transició democràtica. Existeix un tòpic –recordat amb insistència– que fa referència al fet que Girona és terra d'historiadors. Certament hi ha una remarcable part de veritat en aquesta afirmació. Però, no és pas menys cert, Girona és una ciutat amb història. Qui pot negar, per exemple, l'empremta romana a casa nostra, si es manifesta d'una manera tan explícita? I la jueva, amb un call tan excepcional? La generositat en la documentació escrita de la Girona medieval ha permès que molts investigadors esmercessin llurs esforços en una època caracteritzada no solament per representar el “naixement de Catalunya” o del sentiment nacional, sinó també per haver estat testimoni d'un procés de feudalització que sortosament els nous corrents historiogràfics han sabut valorar més des del punt de vista de les relacions socials, del poder local, de la demografia, etc. que des dels simples problemes de les dinasties comtals i les seves ànsies expansionistes.

Aquesta reorientació metodològica, sens dubte, ha ofert pel cas nova llum a un esdeveniment d'abast nacional que té en la ciutat de Girona una important protagonista, la guerra civil de 1462-1472, i s'inscriu plenament en el context plantejat per l'argentí José Ingenieros (1877-1925) que recomanava que cada generació repensés la història com a antídoto a la mort natural d'aquesta. Hem de reflexionar el nostre passat amb l'esperit crític que ens ha de donar el fet de sentir-nos membres sensibles i actius de la societat actual. Passat i present es confonen i l'articulació del seu coneixement ens ofereix les eines per a la construcció del futur.

És possible, per exemple, comprendre el nacionalisme català dels nostres dies, i sobretot a la vista de molts dels fets esdevinguts en les dues primeres dècades del segle XXI, sense una referència al segle XIX i als primers anys del segle XX? La fi de l'antic règim marca un canvi absolut en l'estructura política del país. A partir de les Corts de Cadis s'enceta una ofensiva liberal encaminada a imposar uns criteris d'uniformitat, racionalitat i centralisme. Amb el règim liberal Catalunya es desmembra com a país, perd la seva territorialitat nacional i se la considera part integrant de l'Estat espanyol, no com un tot, sinó dividida en les quatre províncies que encara avui subsisteixen. No podem tampoc perdre de vista, ni un moment, la interconnexió entre fet català i fet econòmic. El

procés d'industrialització potencia una classe social: la burgesia –associada al moviment cultural de la Renaixença–, al costat d'un incipient, però en evolució progressiva, moviment associatiu de caràcter obrer. Girona s'incorpora –amb dificultats pels efectes devastadors provocats sobre la demografia durant la guerra del Francès– al procés industrial i la desamortització de Mendizábal possibilita la utilització per a sòl industrial de la zona del Mercadal i, en conseqüència, s'activa la creació de tres sectors principals: la fabricació de paper, la indústria cotonera i la construcció de màquines.

Durant molts anys, la història contemporània gironina havia patit una desatenció impròpia de l'impuls renovador deixat per Jaume Vicens Vives. L'any 1950 Vives descobreix l'Escola dels Annals i els seus mètodes basats en la preeminència del fet econòmic i en la importància dels homes com a protagonistes de la història. A partir d'aleshores Vives introdueix en l'àmbit historiogràfic un element certament innovador i decisiu: la preocupació per la història contemporània. La innovació ensopega amb una conjuntura política indiscutiblement desfavorable. Per al règim franquista historiar segons quines èpoques era perillós ja que podia atemptar contra els principis establerts i s'interpretava com una manera de fer política. No és, doncs, atzarós que no sigui fins a partir de la transició democràtica que apareguin, amb una mínima profusió, treballs dedicats a l'estudi del segle XX.

Posseïm, de manera latent, els arguments materials per a escriure –o reescriure, quan s'escau– la nostra història. Potser ens hem mirat, durant massa temps, el melic en excés i hem mostrat el nostre elenc d'historiadors i investigadors reunits en part i de forma paradigmàtica entorn de l'antiga *Revista de Gerona* (1876-1895), com a patrimoni intel·lectual genuí i intransferible. Els Emili Grahit, Enric Claudi Girbal, Joaquim Botet i Sisó, entre d'altres, troben una digna continuïtat en els Joaquim Pla i Cargol, Santiago Sobrequés o Jaume Vicens Vives. Les generacions universitàries formades a partir dels anys seixanta garantirien en aparença una tranquil·litzadora dinàmica evolutiva pel que fa a la recerca històrica.

AVENÇOS I DÈFICITS DE LA HISTORIOGRAFIA GIRONINA A INICIS DEL SEGLE XXI

L'any 2005, quan va aparèixer la reedició de la *Història de Girona*, es confirmava plenament la trajectòria ascendent de la producció d'història local, amb un notable nivell de qualitat, acadèmicament més ben perfilada,

però, sens dubte, molt menys combativa que la dels primers anys de la Transició. El fet és que la història local ha hagut de mantenir una permanent lluita contra l'estigma, a voltes ben justificat, d'una manca de perspectiva i d'una preocupant dificultat per inserir el particular en l'universal.

En aquells darrers anys hi havia hagut una significativa davallada d'estudiants en les Facultats d'Història, alhora que el prestigi social dels historiadors havia perdut consistència, mentre que en l'àmbit acadèmic les humanitats eren incomprensiblement qüestionades.

En el moment d'afrontar el projecte d'edició d'una història de Girona, a finals dels anys vuitanta, ho fèiem convençuts de la profunda tradició historiogràfica gironina, però també des de l'evidència que ens mancava una visió de conjunt. La proposta era presentar una anàlisi global de la història de la ciutat, a partir de l'elaboració de síntesis interpretatives que integressin la bibliografia existent i que aportessin, en la mesura del possible, conclusions de les recerques que estaven en curs. En aquest sentit, enteníem el procés de síntesi històrica de la mateixa manera que l'havia entès Jaume Vicens Vives uns anys abans: "Síntesi no equival a visió ràpida i esquemàtica, sinó a estudi detallat en el qual es posen de relleu les principals facetes de l'evolució històrica d'un poble".

L'espai físic constituït per la ciutat de Girona té un tret molt característic, remarcat, sovint, pels historiadors: Girona és una terra de pas, un territori que ha contemplat tant la circulació de persones com la d'idees. Evidentment, la força que ha conferit aquest fenomen a la ciutat s'ha fet palesa al llarg de la història: la riquesa intercultural ha configurat una realitat plural, a voltes dominada per la intransigència, a voltes dominada per la tolerància. Voldríem creure que un millor coneixement de la nostra història ens permetrà una major capacitat per assumir els reptes d'un futur que se'ns presenta caracteritzat per un augment progressiu de la immigració, i per tant per la introducció de noves cultures.

Girona terra de pas, però també capital territorial, seu del poder polític i religiós. Aquestes circumstàncies atorguen a la ciutat un protagonisme destacat. Però, al costat dels grans esdeveniments històrics i dels personatges de relleu, han bategat els cors de la població –del poble menut–, d'aquells que de manera anònima han viscut i patit la ciutat, amb esperances i il·lusions: aquella comunitat jueva que va conèixer l'esplendor al llarg dels segles XII i XIII i la decadència i expulsió als segles XIV i XV, o d'aquells sacrificats homes i dones que suportaren l'entossudiment del governador Álvarez de Castro en una inútil resistència de la ciutat davant l'escomesa dels

francesos, o la d'aquells treballadors de les indústries tèxtils condemnats a interminables jornades de treball de fins a 14 hores diàries o, per citar experiències ben recents, la de la joventut actual que malda per trobar el seu lloc i la seva identitat en una societat excessivament competitiva que fomenta la insolidaritat i l'individualisme. En aquesta *Història de Girona* vam voler fer confluïr el protagonisme dels qui detenien el poder amb el dels qui el patien.

En tot cas, però, no caldria insistir més, doncs, en la necessitat que hi havia –i que hi ha– d'actualitzar el que sabem de diversos períodes històrics, atès que la recerca que vam oferir amb la *Història de Girona*, en alguna part, podria haver envellit.

Per a la preparació de la reedició de la *Història de Girona* l'any 2005, es demanà als autors dels textos originals que remarquessin quins havien estat els avenços i els dèficits amb relació a l'època històrica que havien investigat. A partir de l'opinió dels especialistes convinguérem que probablement els avenços historiogràfics més notables a Girona s'havien produït en l'etapa de la prehistòria. En aquest sentit, el doctor Narcís Soler explicava que des de la publicació dels textos corresponents a la primera etapa de la *Història de Girona*, el marc general europeu, per a la primeres ocupacions havia canviat, o més ben dit, s'havia consolidat, la qual cosa afectava sensiblement sobre el coneixement que teníem de la història de Girona. Abans podíem suposar que la població al pla de Girona era molt antiga, ja que els artefactes que s'hi troben poden ésser, per la morfologia, molt arcaics. L'any 2005, ja sabíem que els homes sortits de l'Àfrica eren presents a Geòrgia fa 1.800.000 anys, i que a Atapuerca hi havia restes humanes de més de 800.000 anys. A Andalusia hi havia jaciments d'1.500.000 anys: “per tant podem estar segurs que el pla de Girona fou ocupat fa un milió d'anys o més, i que alguns dels útils que s'hi han recollit poden tenir aquesta edat (en canvi, els llocs de les nostres comarques amb una edat de 1.700.000 anys o 2.000.000, com Incarcal, no proporcionen cap evidència de presència humana)”, deia Narcís Soler.

Abans coneixíem les ocupacions del Puig d'en Roca, entre les més velles, després ja coneixíem que també el pla de Salt en va tenir. A criteri del professor Narcís Soler, a partir de fa més d'un milió d'anys, i durant centenars de milers, la zona de Girona va ésser recorreguda sense solució de continuïtat per les bandes nòmades d'humans caçadors i recol·lectors. Per poques eines que tallessin, ens han deixat quantitats enormes d'objectes, la major part dels quals deuen jaure sota molts metres de sediment aportat pels rius o amagats per la vegetació.

Assegurada l'alta antiguitat de l'home a Europa i per tant també a Girona, esmentaven que en els quinze anys que havien passat des de la publicació del text referent a la prehistòria, s'havien excavat nous jaciments que havien proporcionat informació inèdita. Especialment al Congost, afectat per noves comunicacions, s'havien pogut excavar nous jaciments del paleolític inferior i mitjà que demostren que va ésser un lloc privilegiat per les ocupacions prehistòriques. També al pla de Salt la construcció d'un gran centre comercial va fer sortir a la superfície indústria del paleolític inferior. Hi ha troballes abundants de la mateixa època a Montfullà. També s'havien fet excavacions a Domeny, al peu del Puig d'en Roca, que demostraven la presència d'artefactes que es procurà relacionar amb les erupcions volcàniques que havien afectat aquesta zona, en un intent de datació.

En canvi, el panorama de la recerca sobre el paleolític superior havia canviat poc l'any 2005, ja que no hi havia nous jaciments ni nous estudis. Només els ja coneguts del Congost asseguraven l'ocupació durant aquesta època. Tal com ens indicava l'arqueòleg Joan Llinàs –director tècnic de Janus SL–, les troballes arqueològiques d'època romana que s'havien efectuat els darrers cinc anys dins del clos de l'antiga *Gerunda* havien estat molt escasses, tot i que serviren per acabar de delimitar el perímetre emmurallat i la zona ocupada als peus de la Catedral en època tardoantiga.

Destacàvem els resultats de l'excavació efectuada a la banda oest de la plaça de la Catedral, on, per sota de les diverses fases d'època medieval, es van documentar unes escadusseres restes del segle I aC i els vestigis d'una gran reforma dels segles V-VI que, a banda de malmetre tota resta anterior, van permetre documentar el que podria haver estat un edifici de caràcter públic d'aquesta època, ubicat dins del clos de l'antic fòrum de la ciutat romana. Per altra banda, les excavacions dins del recinte de la Catedral, tot i aportar interessantíssimes informacions sobre la Girona carolíngia, van proporcionar poques notícies de l'època romana, llevat d'alguns materials arqueològics sovint descontextualitzats. Afortunadament, un acurat estudi –a partir sobretot dels documents– de tot aquest sector en època altmedieval havia possibilitat un esbós prou acurat del que degué ser el fòrum de la Girona romana a partir del que encara se'n conservava en els primers segles de l'edat mitjana.

L'anàlisi documental efectuada per Narcís M. Amich en l'elaboració de la seva tesi doctoral –llegida l'any 2002– va aportar un fonamental coneixement sobre l'aparició i el desenvolupament del primer barri fora muralles de la ciutat, el de Sant Feliu, de gran relleu en l'època tardoantiga als segles IV-VII.

Llevat d'això, el gros de les investigacions històriques i arqueològiques sobre la Girona romana s'havien centrat en la revisió i actualització de dades entorn de dos aspectes concrets que ja havien estat tractats a bastament en períodes anteriors: els orígens de la ciutat i el seu recinte emmurallat.

Pel que fa als orígens de la ciutat, la continuació de les excavacions a l'hàbitat de Sant Julià de Ramis havia permès dibuixar amb molta més precisió la íntima relació que hi ha entre els orígens de la ciutat de Girona, en la tercera dècada del segle I aC, i el despoblament quasi definitiu de l'important assentament tarδοibèric i romanorepublicà de Sant Julià.

Per altra banda, el reestudi de la muralla de la Força Vella, i en especial diverses intervencions arqueològiques en immobles dels carrers dels Alemanys i Ballesteries i al subsol de la Catedral, havien posat en evidència la important reforma (fins aleshores ignorada o menystinguda) del vell sistema defensiu romà de la ciutat que es va fer en època carolíngia després de la ràtzia musulmana de l'any 793.

Sobre el rerepaís immediat de la Girona romana, hom destacà les campanyes d'excavació efectuades per l'Institut de Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona al poblat ibèric de Sant Julià de Ramis i a la vil·la romana de Montfullà. En el primer cas, les darreres investigacions havien permès conèixer molt millor la importància de les reformes que es van fer en època romanorepublicana a l'extrem oriental de la fortificació ibèrica, el bastiment d'una nova fortificació amb funcions bàsiques de guaita i de quina manera aquestes construccions van ser reaprofitades i adaptades pel *castellum* baix-imperial. D'una manera més especialitzada, calia destacar la tesi doctoral de Jordi Sagrera, llegida el 2002, sobre les ceràmiques de producció ibèrica d'aquest jaciment.

Atesa la transcendència que representava l'aplicació de noves tecnologies en la recerca històrica, s'esmentava que l'any 1994 es van realitzar unes prospeccions geofísiques a la nau central de la Catedral i, quatre anys més tard, s'inicià una excavació que posà al descobert la façana occidental de la catedral romànica i la galilea que li servia d'accés.

L'any 2000 l'equip format per Josep i Eduard Canal, Josep M. Nolla i Jordi Sagrera feren una notable aportació al coneixement del procés urbà de la ciutat de Girona –en concret, de la zona de Sant Feliu, Sant Pere de Galligants i Santa Eulàlia de l'inici al segle XIV–, amb la publicació d'un treball que emprava un complet ventall de fonts: arqueològiques, literàries, cartogràfiques i documentals. Evidentment, l'àrea territorial estudiada era limitada i, per tant, quedava camí per recórrer i continuar investigant. A més,

com reconeixien els mateixos autors del treball, res no sabíem de la vida de l'anomenat poble menut dels segles XI i XII, nombrós a Girona, atret per les grans obres públiques. Malgrat tot, s'aconseguí representar cartogràficament l'abast del coneixement urbanístic medieval de la ciutat i assenyalar-ne les diferents etapes.

Unes excavacions arqueològiques a l'antic hospital de Santa Caterina posaven al descobert una part de la trama urbana de la Girona dels segles XVI i XVII.

Rellegir la nostra història és un exercici indispensable per continuar avançant en el coneixement. La suma de noves recerques i la introducció de nous punts de vista, de noves interpretacions, dona com a resultat la superació d'arcaïques visions i posa a l'abast dels estudiosos i de les persones interessades en la història, uns elements de comprensió indispensables. El salt metodològic i, fins i tot, les noves orientacions temàtiques, en bona mesura ja s'han produït. Fa un temps alguns autors de la *Història de Girona* en reclamaven aquestes noves orientacions que passaven per fer atenció a la història de la vida quotidiana i privada, al paper de la dona en la família i en la societat. Sens dubte, alguns aspectes resten a l'espera de ser abordats. Des de la perspectiva de l'Església, l'enyorat Joan Busquets insistia en la necessitat d'aprofundir en l'estudi de la religiositat popular, en la història dels convents i de les cases religioses, en la història de les parròquies, en l'anàlisi de la temàtica de les biblioteques, dels llibres i de les lectures de l'època moderna; mentre que Sílvia Planas –notable especialista en la societat jueva a Girona, que amb la seva recerca ha ajudat a desmuntar ancestrals tòpics i ha aportat nous coneixements de la figura de Mossé ben Nahman–, apuntava línies de recerca d'ordre socioantropològic, o sigui situades en l'espai dels sentiments i comportaments humans, més enllà de les clàssiques interpretacions polítiques i econòmiques, una línia, en part, seguida, per Gemma Domènech en el seu estudi relatiu a la confraria dels Sants Quatre Màrtirs.

El període contemporani que en els primers temps de la democràcia disposava, en aparença, de major interès per part dels estudiosos, no havia evolucionat de la manera com s'esperava. Seria ben lògic que el paper de capitalitat de la ciutat de Girona comportés l'existència d'un major nombre d'investigacions referides a la ciutat en relació amb la resta de la demarcació, tant des del punt de vista econòmic com polític o cultural, que no s'havia fet tan evident com caldria preveure. Així, quan situàvem la nostra anàlisi a partir del segle XVIII, constatàvem que les recerques sobre la ciutat de Girona restaven certament allunyades de les referides al conjunt de la

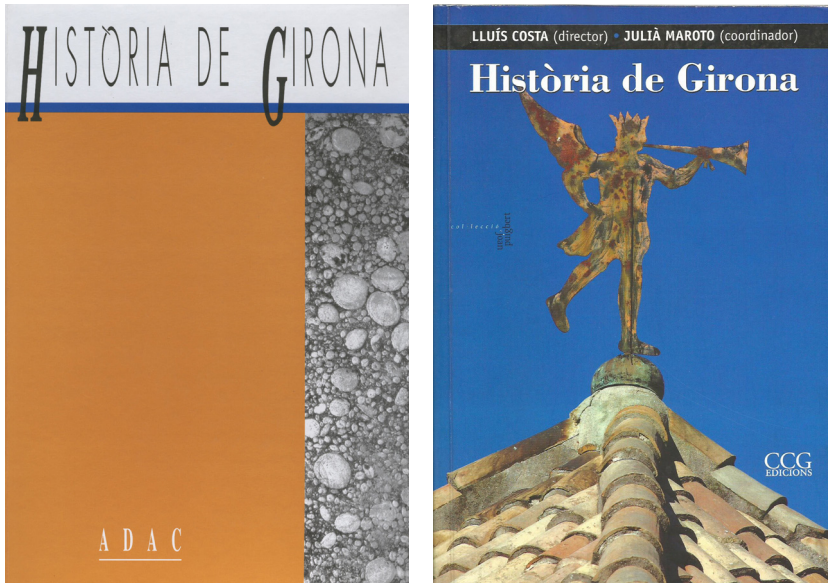
regió gironina, sobre la qual sí que s'ha notat un cert avenç, sobretot en els aspectes agraris, que per cert han condicionat l'estructura social de la ciutat en la mesura que hi residien un nucli d'hisendats rellevants. Calia continuar apuntant, doncs, que la bibliografia relativa a la ciutat de Girona del segle XVIII era molt escassa i que restaven nombrosos buits per resoldre, per bé que existien algunes aportacions sobre temes més o menys puntals que valia la pena destacar, com ara les referides a l'àmbit cultural, fetes per Javier Antón Pelayo i Joaquim M. Puigvert.

El segle XIX, per sort, havia merescut una intensa tasca de recerca per part de Mònica Bosch, malgrat que pel que fa als inicis de la centúria, i en concret sobre el període de la guerra del Francès, les aportacions restaven des de feia molt temps a l'espera de noves actualitzacions.

La investigació al voltant del segle XX havia generat moltes expectatives als anys vuitanta, però no s'havien concretat, malauradament, en destacats i aprofundits estudis, llevat d'algunes excepcions molt concretes. Calia constatar, encara, una manca alarmant d'aportacions i d'anàlisis al voltant dels moviments socials i obrers de les primeres dècades del segle, i unes etapes tan significatives com foren la de la República, la Guerra Civil i el franquisme continuaven sense la profunda recerca de les que ja disposaven d'altres àmbits geogràfics, per bé que són de gran transcendència les publicacions dels epistolaris de Carles Rahola o Jaume Vicens Vives, o les memòries de personatges clau de la història del franquisme i de la transició democràtica com Àngel Serradell, Francesc Pararols o Salvador Sunyer, que afegits als treballs de Josep Clara –sobretot el referit a la Falange i al Movimiento– configuraven una situació, des del punt de vista historiogràfic, més optimista.

DISSET ANYS DESPRÉS DE LA 'HISTÒRIA DE GIRONA'

A partir de l'any 2006 la incorporació de nova bibliografia en l'àmbit de la història de la ciutat de Girona ha estat relativament sostinguda, encara que l'hem d'observar, des del punt de vista quantitatiu, amb una certa dosi de moderació. Utilitzem com a font important per avaluar l'aportació científica en l'àmbit històric gironí, les tesis lligides a la Universitat de Girona, en concret les inscrites al Departament de Geografia, Història i Història de l'Art i, més tard, d'acord amb l'organització de la UdG, al programa de doctorat de "Ciències Humanes i de la Cultura", que posteriorment passarà a denominar-se "Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura".

Així, el nombre total de tesis llegides en l'àmbit que podríem considerar de la història és de 154, de les quals únicament 20 fan referència directe a la ciutat de Girona i el seu entorn. O sigui, un escarransit 13%. Des d'aquest punt de vista, podríem constatar que el que anomenem història local desperta un interès relatiu entre els investigadors, per bé que, en aquest punt, caldria tenir en compte, com a fre per invertir esforços de recerca, la discreta consideració que té aquesta especificitat de la història en les controvertides agències avaluadores de la producció científica de l'acadèmia.

De les 154 tesis llegides, 34 es defensaren en el període 2006-2009 (22%), 45 en el període 2011-2013 (29%) i 75 en el període 2014-2022 (49%). És evident, doncs, que l'evolució de les tesis llegides a la UdG és sostingut, però en cap cas denota un increment percentual que faci albirar una dinàmica excessivament optimista.

Quant a les 20 tesis dedicades específicament a la ciutat de Girona i al seu entorn, observem la periodització: 2007: 1 tesi; 2008: 1; 2009: 1; 2009: 1; 2010: 0; 2011: 1; 2012: 0; 2013: 1; 2014: 2; 2015: 1; 2016: 0; 2017: 3; 2018: 0; 2019: 5; 2020: 2; 2021: 0; 2022: 2.

És a dir, des del 2019 fins al 2022, gairebé se'n llegiren un 50%. L'abast cronològic de les tesis és el següent: quatre de l'època de l'antiguitat, tres de l'edat mitjana, cinc de la moderna, cinc de la contemporània i la resta sobre

patrimoni o d'un contingut temporal més transversal. D'aquesta manera s'ha afegit coneixement científic al *suburbium* de Gerunda, a les finances i a les elits locals de l'època baixmedieval, als hisendats, a la Central Llitera Municipal de Girona, a figures tan destacades com Miquel Santaló o bé a temes de molta més contemporaneïtat com l'ús de les fonts periodístiques a la premsa gironina de la dècada de 1996 a 2016, entre altres temes.

Una altra font d'informació que hem emprat per determinar la salut de la historiografia gironina ha estat l'anàlisi dels continguts publicats als Annals de l'Institut d'Estudis Gironins des de l'any 2006. Certament, i sense cap ànim d'exhaustivitat, apuntem que des d'aquesta data fins a l'actualitat s'han publicat, amb relació a la ciutat, alguna recerca sobre la Girona de l'antiguitat, que sobre l'època medieval, la moderna i la contemporània s'han prodigat més, així com alguns treballs de cronologia més transversal i alguns d'específics producte de congressos, els quals han resultat decisius per avançar en la recerca d'alguns temes i/o d'unes èpoques.

El III Congrés d'Història de Girona, organitzat per l'IEG, se celebrà l'any 2009, i es dedicà a l'estudi de la guerra del Francès, aprofitant la commemoració del bicentenari. La comesa de posar al dia el coneixement sobre la guerra del Francès no era senzilla, però l'ocasió del bicentenari era immillorable. Sens dubte, que el pòsit i la llavor investigadora, a nivell general, era notable, i que la confluència entre diverses tradicions historiogràfiques, al llarg del temps, havia ofert una valuosa lluminositat al període. La ponència presentada al congrés pel doctor Antoni Moliner sota el títol "Problemes historiogràfics entorn de la guerra peninsular de 1807-1814" ho posava en evidència, i servia com a recordatori de la necessitat d'ampliar, en l'àmbit de la recerca, el context del conflicte bèl·lic. L'orientació de la historiografia més tradicional –amb uns tics de tendenciositat patriòtica, profusament difosos al llarg dels anys de la dictadura franquista–, s'ha anat superant i reconduint. S'han obert irreversibles esclatxes que han conduït a una història desmitificadora, oberta a nous estudis i plantejaments. El bicentenari de la guerra del Francès permeté aprofundir en aquesta línia i, des d'una òptica nacional, incidir en la recerca del fenomen vinculat a la història local.

L'aportació de l'IEG, a través dels seus congressos, ha resultat, doncs, molt notable. L'any 2011 es va convocar el IV Congrés dedicat a la Girona del Barroc, les actes del qual es publicaren l'any següent. L'historiador Antoni Simon, en el seu article "Girona a la Catalunya del Barroc. Trajectòries comparades" constata avenços i dèficits historiogràfics relatius a la ciutat de Girona:

L'acreciment general de les recerques i publicacions sobre la història de Girona en les darreres tres dècades ha fet avançar notablement el coneixement del passat de la ciutat en algunes temàtiques i períodes. Això passa, per exemple, en la Girona antiga i medieval, on la combinació de la investigació arqueològica i documental ha donat fruits nombrosos i destacats; o també en els estudis sobre el hinterland rural de la ciutat, objecte de gran atenció en els darrers anys. Tanmateix, hi ha altres temàtiques i períodes menys afortunats, com seria el cas dels segles de l'època moderna, els quals continuen sent avui dia un terreny molt inexplorat.

L'estat de la qüestió de la historiografia gironina havia rebut, també, l'atenció de Joaquim Nadal qui, l'any 2008, publicà una mirada a vol d'ocell.³

Recordem que per la reedició de la *Història de Girona*, l'any 2005, Joan Busquets havia assenyalat “la necessitat d'aprofundir en l'estudi de la religiositat popular, en la història dels convents i de les cases religioses”. I el Congrés de l'any 2015 de l'IEG –el V– dedicat als monestirs i convents de Girona, organitzat amb motiu del mil·lenari del monestir de Sant Daniel –de nou una efemèride, com el cas de la guerra del Francès hauria de servir per intentar pal·liar una manca d'estudis en una temàtica tan fonamental en la història gironina– atendria, en certa mesura, les recomanacions fetes per Busquets.

El següent Congrés –el VI–, celebrat l'any 2019, i dedicat als “Hospitals, cases de beneficència i caritat a Girona al llarg de la història” també tindria la virtut d'oferir llum en un àmbit discretament estudiat, com s'afirmà en la publicació de les actes del Congrés (Annals, 2020):

Aquest congrés, tal com expressàvem en les circulars explicatives que el van precedir volia centrar l'atenció en la recerca més recent sobre la malaltia i la pobresa a Girona i en l'estudi de temes relacionats amb aquestes temàtiques, centres d'acollida inclosos, amb la intenció que servís per omplir buits en aquells aspectes que no han estat tractats o bé s'han considerat d'una manera deficient o parcial. Els problemes de salut i de malaltia tenen importants components socioeconòmics i culturals i són encara poc considerats per la historiografia acadèmica nacional i local.

Sortosament, doncs, i com no podia ser d'altra manera, des de la publicació de la reedició, revisada i actualitzada, de la *Història de Girona*, noves investigacions s'han afegit a la historiografia gironina, prova palpable

³ Nadal, Joaquim. *Per a una Història de Girona. Una bibliografia bàsica*. Ajuntament de Girona, 2008.

del caràcter dialèctic i de l'evolució de les recerques al voltant de la ciutat de Girona, però el valor d'aquella *Història* roman inalterable i volem reiterar el que ja vam escriure aquell any 2005: “Poder presentar posada al dia la *Història de Girona*, editada per l'ADAC entre els anys 1991 al 2000, representa una modesta fita i una immensa satisfacció, perquè s'ofereix al públic un gran instrument per conèixer el passat, entendre el present i projectar el futur de la ciutat de Girona. D'aquí uns anys, com és lògic, serà necessari reescriure –repensar– la *Història de Girona*. Els textos que ara presentem també hauran envellit. Noves recerques aportaran elements per a la reinterpretació del passat. És la dialèctica de la Història”.

ANNEX: FITXA TÈCNICA I QUADRE DE CONTINGUTS I AUTORS

HISTÒRIA DE GIRONA

Lluís Costa (director)

Julià Maroto (coordinador)

ADAC, 1991-2000, 414 p. (1a edició)

CCG Edicions, 2006, 676 p. (2a edició)

Índex de l'obra:

Pròleg

(Lluís COSTA i FERNÁNDEZ)

El medi físic

Les unitats geomorfològiques

(Lluís PALLÍ i BUXÓ)

El clima i les aigües

(Julià MAROTO i GENOVER)

La prehistòria

Els primers pobladors

(Julià MAROTO i GENOVER i Narcís SOLER i MASFERRER)

Els grans caçadors de l'època glacial

(Narcís SOLER i MASFERRER i Julià MAROTO i GENOVER)

Els primers ramaders i agricultors: l'època neolítica

(Enriqueta PONS i BRUN)

La primera edat dels metalls

(Enriqueta PONS i BRUN)

La protohistòria

De l'edat del bronze a l'edat del ferro

(Enriqueta PONS i BRUN)

El poblament ibèric a Girona

(M. Aurora MARTIN i ORTEGA i Josep BURCH i RIUS)

La Girona romana

Als voltants de la fundació. Generalitats i qüestions topogràfiques

(Josep M. NOLLA i BRUFAU)

De la fundació a la creació del municipi

*(Josep M. NOLLA i BRUFAU, Josep CASAS i GENOVER i Concha PUERTAS i GARCÍA)*Gerunda durant l'alt imperi. La creació del *municipium**(Josep M. NOLLA i BRUFAU, Jordi SAGRERA i ARILLA i Joaquim TREMOLEDA i TRILLA)*

El baix imperi. La consolidació de la ciutat

(Josep M. NOLLA i BRUFAU, Narcís M. AMICH i RAURICH i Pere CASTANYER i MASOLIVER)

El domini visigòtic

El regne de Tolosa i l'interregne ostrogot

(Josep M. NOLLA i BRUFAU i Narcís M. AMICH i RAURICH)

El regne de Toledo. Darrer acte d'una etapa

(Josep M. NOLLA i BRUFAU i Narcís M. AMICH i RAURICH)

La Girona àrab

El domini sarraí

(Josep M. NOLLA i BRUFAU i Narcís M. AMICH i RAURICH)

L'època carolíngia

Els primers comtes (785-878)

(Josep M. SALRACH i MARÉS)

Els comtes hereditaris (878-992)

(Josep M. SALRACH i MARÉS)

Els bisbes de l'època carolíngia

(Josep M. SALRACH i MARÉS)

El "domini" de la seu

(Josep M. SALRACH i MARÉS)

Conflictes per la terra

(Josep M. SALRACH i MARÉS)

Ciutat i cultura

(Josep M. SALRACH i MARÉS)

La societat feudal

Els precedents del feudalisme

(Gabriel ROURA i GÜIBAS)

La piràmide feudal

(Gabriel ROURA i GÜIBAS)

La societat jueva

Les primeres notícies dels jueus a Girona

(Sílvia PLANAS i MARCÉ)

La comunitat jueva a Girona

(Sílvia PLANAS i MARCÉ)

L'esplendor i l'inici de la problemàtica

(Sílvia PLANAS i MARCÉ)

De la prosperitat a la crisi

L'eclosió urbana de Girona

(Carles FERRER i JUANOLA i Joan VILLAR i TORRENT)

La Girona del segle XV: una ciutat en època de torbacions

(Joan BLANCO de la LAMA)

La decadència i l'expulsió dels jueus

Les relacions amb els cristians

(Sílvia PLANAS i MARCÉ)

La vida de cada dia

(Sílvia PLANAS i MARCÉ)

Els segles XVI i XVII

La reconstrucció de la ciutat i el redreç del municipi (1472-1520)

(Narcís CASTELLS i CALZADA)

La trajectòria demogràfica

(Narcís CASTELLS i CALZADA)

Les activitats i les ocupacions

(Xavier TORRES i SANS)

De l'aristocràcia guerrera a l'aristocràcia urbana

(Xavier TORRES i SANS)

La ciutat

(Narcís CASTELLS i CALZADA)

L'Església i la cultura a l'època moderna

(Joan BUSQUETS i DALMAU)

La Revolta catalana i les guerres de final de segle

(Joan BUSQUETS i DALMAU)

El segle XVIII

Girona durant la guerra de Successió (1705-1714)

(Joaquim ALBAREDA i SALVADÓ)

Una ciutat sense "arrencada industrial"

(Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ)

Arquitectura i urbanisme

(Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ)

Els gremis, la noblesa i el govern de la ciutat

(*Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ*)

Girona i les guerres del Francès

(*Ramon ALBERCH i FUGUERAS*)

De l'antic règim a la societat liberal

Girona, capital d'hisendats

(*Mònica BOSCH i PORTELL*)

De la Restauració absolutista a la Revolució liberal

(*Mònica BOSCH i PORTELL*)

De la Regència d'Espartero al segon període de govern moderat

(*Mònica BOSCH i PORTELL*)

Les desamortitzacions i el creixement urbà

(*Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ*)

Romanticisme i patriotisme històric a la Girona decimonònica

(*Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ*)

Girona a l'era del cotó i de les fàbriques

(*Josep CLARA i RESPLANDIS i Rosa CONGOST i COLOMER*)

El Sexenni Democràtic (1868-1874)

(*Joan PUIGBERT i BUSQUETS*)

La Restauració

La primera etapa de la Restauració (1874-1898)

(*Lluís M. de PUIG i OLIVÉ*)

Nous temps, noves perspectives (1898-1917)

(*Lluís M. de PUIG i OLIVÉ*)

La crisi del sistema restauracionista (1917-1923)

(*Joan SURÓS i PERACAULA*)

L'eclosió cultural: la Renaixença, el Modernisme i el Noucentisme (1874-1923)

(*Pep VILA i MEDINYÀ*)

La dictadura de Primo de Rivera

La reforma de l'Estat

(*Lluís COSTA i FERNÁNDEZ*)

La lluita pel poder a l'administració local

(*Lluís COSTA i FERNÁNDEZ*)

La contradicció del règim amb la societat

(*Lluís COSTA i FERNÁNDEZ*)

La Segona República

De la Dictadura a la República (1930-1931)

(*Lluís COSTA i FERNÁNDEZ*)

La proclamació de la República (1931-1936)

(*Pere CORNELLÀ i ROCA*)

El bienni reformista
(Pere CORNELLÀ i ROCA)

El bienni negre
(Pere CORNELLÀ i ROCA)

La Guerra Civil

La insurrecció militar i els efectes a la ciutat
(Francina CARLES i UTSET)

El nou ordre revolucionari
(Francina CARLES i UTSET)

La reraguarda
(Francina CARLES i UTSET)

El final de la guerra
(Francina CARLES i UTSET)

El franquisme

La llarga postguerra
(Josep CLARA i RESPLANDIS)

La nova Girona: fonament de la ciutat actual
(Josep CLARA i RESPLANDIS)

La transició democràtica

De la fi del règim a la renovació de les institucions
(Narcís-Jordi ARAGÓ i MASÓ)

La societat civil
(Narcís-Jordi ARAGÓ i MASÓ)

